

Bildet er hentet fra Marie Olsens fotoalbum, fotograf ukjent. Bildet er antakelig fra hagen til Millitary Hospital i London hvor hun arbeidet sammen med fem andre norske sykepleiere under første verdenskrig.

Bakgrunn: Første verdenskrig medførte et høyt antall hardt skadete soldater. Norge var et nøytralt land under krigen. Allikevel sørget NSF for at 24 norske sykepleiere deltok i pleien av soldatene og på begge sider av konflikten.

Hensikt: Å belyse sykepleierens erfaringer fra pleien av soldatene og hvilken interesse NSF kunne ha av å sende medlemmene ut på dette oppdraget.

Metode: Analyse av referat fra NSF's styreprotokoll og publika-

sjoner i Tidsskriftet Sykepleien i perioden 1912–1919. Fra tidsskriftet benyttes alle artikler og notater som belyser hendelsen, samt brev og erindringer skrevet av sykepleiere som reiste ut.

Resultater: Henvendelse om hjelp fra NSF's medlemmer kom fra internasjonale kollegaer og fra helsemyndighetene i Norge. Fem sykepleiere reiste til feltsykehus ved Østfronten og nitten til militærpsykehus i London. Sykepleierne opplevde tiden som verdifull. Gjennom møte med soldatene erfarte norske

sykepleiere krigens grusomheter. Sykepleierne opplevde at de mestret utfordringene de fikk og at tiden var lærerik. Det hadde stor betydning for organisasjonen at medlemmer deltok i pleien av soldater under første verdenskrig.

Konklusjon: Norske fagutdannede sykepleiere var kompetente og villige til å hjelpe under første verdenskrig. Det var i forhold til medlemsantallet et høyt antall sykepleiere som reiste ut på vegne av sitt fagforbund. NSF viste seg som et ansvarlig forbund internasjonalt og nasjonalt.

Norwegian nurses cared for soldiers during World War I

Background: Norway was a neutral country during the war. However, nurses from the Norwegian Nursing Organisation (NNO) took care of injured soldiers on both side of the conflict.

Objective: The purpose of the article is to shed light on the nurses' experiences and discuss what interest the NNO might have had in sending members away on this mission.

Method: Content analysis of minutes from the NNO's boarders meetings

from the year 1914 to 1919 and publications in the magazine Sykepleien from the same period was carried out. All from the magazine concerning the matter, as well as letters and memoirs written by those who travelled, have been reviewed.

Results: Five nurses were located at the Eastern front, whereas nineteen were at military hospitals in London. In order to travel, they had to be approved for the task by the NNO and capable of speaking the local language. The nurses themselves experienced the time as valuable and rewarding, even though they faced

with the cruelty of the war. They all felt that they mastered the major challenges they met, like taking care of a large number of wounded soldiers simultaneously. The NNO proved itself a responsible organisation both internationally and nationally.

Conclusion: Norwegian educated nurses were competent and willing to help internationally during this catastrophe. The number of nurses travelling on behalf of the NNO was very high, compared to the total number of members. This strengthened the union for what they worked for at home at the time.

» Norske sykepleiere i første verdenskrig

Forfatter: **Jorunn Mathisen**

NØKKELORD

- Sykepleie
- Historie
- Krig

INNLEDNING

Den første verdenskrig var en verdensomfattende katastrofe. Norge deltok ikke i krigen. At Norsk Sykepleierskeforbund (NSF) sendte 24 fagutdannede sykepleiere, for å pleie sårete soldater på begge sider av konflikten, er en lite kjent historie. Saken er så å si ikke omtalt i bøker om organisasjonens historie (1,2), og den er ikke tatt med i nyere norske bøker om krigen (3). Det er derfor grunn til å løfte denne delen av sykepleieprofesjonens historie fram nå mens hundreårsmarkeringen av første verdenskrig pågår. Hensikten med artikkelen er å belyse hva norske sykepleiere fortalte om sine erfaringer på Østfronten og i London, og hva det betydde for NSF som organisasjon at medlemmer deltok i pleien av soldater.

BAKGRUNN

Krigen varte fra 1914 til 1918. Den startet som en krig mellom England, Frankrike og Russland mot Tyskland og Østerrike-Ungarn. Disse landene hadde allierte og kolonier som ble trukket inn i konflikten og gjorde den verdensomspennende. I Europa var kampene i stor grad konsentrert om to fronter – Vestfronten og Østfronten. Vestfronten gikk hovedsakelig igjennom Belgia og

Frankrike til grensen mot Sveits. Bortsett fra enkelte store slag var Vestfronten for det meste en stillingskrig med utstrakt bruk av skyttergraver. Østfronten strakte seg fra Polen i nord til Svartehavet i sør. Her var kamplinjene mer i bevegelse. I 1917 kom USA med i krigen på vestmaktens side. Det finnes ingen sikre opplysninger om antallet døde og sårete soldater. Noen kilder oppgir at minst 9 millioner soldater døde og dobbelt så mange ble såret (4), andre oppgir et langt høyere tall (3). Krigen har også blitt omtalt som verdens første moderne krig fordi ubåter, fly, tanks, granater og giftgass ble tatt i bruk. Mens sår og infeksjoner tidligere hadde vært helsemessige utfordringer ved krigføring, fikk soldatene nå i tillegg lunge- og øyeskader fra giftgasser, og kompliserte skuddskader fra bruk av granatene. Et stort antall soldater utviklet også psykiske lidelser, for eksempel granatsjokk (4,5).

Sanitetstjenesten var grovt sett organisert slik hos begge de stridførende parter: Skadete soldater fikk førstehjelpsbehandling nær fronten for så å sendes videre til et feltsykehus lenger unna kampfhandlingene. Avstanden til disse kunne variere fra få kilometer til noen mil. Var det mulig, ble soldater med krigsskader plassert i brakker atskilt fra dem som hadde smittsomme sykdommer, for eksempel tyfus (6–8). Soldater som trengte mer behandling enn det feltsykehuset kunne gi, ble overført til hjemlandet. Dette

førte til langt flere pasienter enn hva de sivile sykehusene kunne motta. I England ble utfordringen løst ved å omgjøre store fattighus (workhouses), gods, hoteller, og i noen tilfelle også private hus, til sykehus for soldatene (8). I Østerrike ble alt fra slott til straffeanstalter tatt i bruk som militærpsykehus (9).

METODE

Artikkelen er basert på analyse av tekster samlet fra søk i NSF's arkiv og 94 numre av *Tidsskriftet Sykepleien* i perioden 1912–1919. *Sykepleien* inneholder 19 tekster som direkte omhandler hjelp fra norske sykepleiere under første verdenskrig, mens protokollen fra møter i hovedstyre kun har et notat om dette. De fleste saker som NSF arbeidet med i denne periode, ble omtalt i forenings tidsskrift. Notat i *Sykepleien* er i noen tilfelle limt inn i hovedstyreprotokollen som referat for en sak (10). Derfor fortolkes artikler og notater i tidsskriftet som uttrykk for ledelsens synspunkt på saken. Troverdigheten av en slik

Hva tilfører artikkelen?

24 norske Sykepleiere pleiet sårede soldater i England og ved Østfronten under første verdenskrig. Disse erfaringene er lite omtalt og blir her løftet frem.

Mer om forfatteren:

Jorunn Mathisen er dosent ved Avdeling for helse- og sosialfag, Høgskolen i Østfold. Kontaktinfo: jorunn.mathisen@hiof.no.

forståelse styrkes av det faktum at «formanden», Bergljot Larsson (1883–1968), var redaktør for tidsskriftet.

Sykepleien inneholder oppfordringer om å melde seg til tjeneste, brev fra dem som deltok i oppdraget og deres refleksjoner etter hjemkomsten. Disse siste tekstene er personlige og innholdet antakelig selektivt. Allikevel gir de på sin måte innblikk i erfaringer og opplevelser under oppdraget. Tilsvarende tekstmateriale er benyttet i omfattende tyske og engelske studier om samme tema (6–9).

NSF's engasjement for medlemmers deltakelse i pleie av soldater tolkes ut ifra 31 tekster i *Sykepleien* 1912–1919 som direkte og indirekte belyser forholdet. Disse er hovedsakelig skrevet av vanlige medlemmer eller sentrale aktører i NSF's ledelse.

FUNN

Kildene forteller at fem norske sykepleiere reiste til Østfronten og 19 til London og om hvem som sto bak henvendelsen til NSF om hjelp til å pleie soldater. Tekstene forteller om sykepleiernes innsats og erfaringer ute, om møter med sårete soldater og hvordan deres arbeidssosiale forhold var under oppdraget. Fagpolitiske artikler, leserbrev og andre innlegg i *Sykepleien*, belyser motivene for fagforbundets engasjement i saken.

Ved Østfronten

I desember 1914 publiseres et langt brev «Til formanden i Norsk sykepleieforbund, Kristiania». Brevet var fra Agnes Karll (1868–1927), stifteren i 1903 av «Berufsorganisation der Krankenpflegerinnen Deutschlands» (B.O.K.D – Tysk fagorganisasjon for sykepleiere). Karll skrev: «Vi ber dem altså ganske offisielt i derværende sykepleiekretser at opfordre sykepleiersker til at melde seg til pleie i Østerrike.

Den østerrikske regjering vil ta de nødvendige skritt til at søstre blir frit befordret dertil Forlanget blir 3-aarig sykehustjeneste og at man mestrer det tyske sprog» (11;126).

Fem sykepleiere reiste til Wien 13 februar 1915, korrekt antrukket i NSF's uniform og godkjent for oppgaven av lederen av NSF. I Ber-

” Det var en ubeskrivelig stank i værelser.

lin hadde de et to dagers opphold i påvente av danske kollegaer til samme oppdrag. Agnes Karll tok seg personlig av dem disse dagene. Fra Wien ble de nordiske sykepleierne fordelt mellom feltsykehus i Bielitz (nær Kraków) og i Sternberg (nordøst i Tyskland).

Et brev fra Bielitz forteller om den praktiske hverdagen. De nye pasientene kom i et stort antall når transport fra fronten var tilgjengelig. Dette var en organisering som ga flere utfordringer. Først skulle sykehuset tømmes og pasientene sendes mot Wien, så skulle det gjøres i stand til de nye pasientene. Og utfordringene fortsatte når de kom: «Vi badet og forbandt hele natten. Alle var «haardt saarede», med: Laarbensfrakturer, pfleymoner og sepsis. Det var en ubeskrivelig stank i værelser». Til Bielitz kom også syke russiske krigsfanger. Det virker som om brevsriveren føler en spesiell godhet for disse pasientene og deres situasjon: «Dog skal man sjelden høre dem klage, om skiftningene gjør temmelig vondt. Russerne er «takknemlige og fordringsløse» (12;69–70).

At forholdet mellom de norske sykepleierne og de vanlige soldatene som tilhørte den tysk/østerrikske hær også var godt, viser brevet om feiringen av 17. mai i Bielitz: «Mine patienter (på infek-

sjonsavdelingen) foreslo ivrig at jeg skulde ha fri; de som gik oppe vilde passe de daarligere, men jeg mottok naturligvis ikke det elskverdige tilbud» (13;59).

Hvordan de arbeidssosiale forhold var i Sternberg og Bielitz, skriver sykepleierne lite om. Men at Agnes Karll og Agnes Meyer («generalbestyrerinde» for alle militære sykehus i Østerrike) jevnlig innsiperte arbeidsforholdene feltsykehusene: «De er meget elskverdige og gjør hvad de kan for os skandinaver» (12;70).

Disse to mektige damene, Karll og Meyer, viste liten begeistring for at noen av sykepleierne, etter avtalt opphold i Bielitz, ønsket seg til et arbeidssted nærmere fronten for å erfare mer. To norske og en dansk sykepleier inngikk en avtale med overlegen ved et sykehus i Lemberg (vest i Ukraina). I brev fra Lemberg (14) beskriver en av dem hvor dårlig forholdene var ved dette stedet, som ikke var under B.O.K.D.'s kontroll. Sykepleierne fikk verken de boligforhold de var blitt lovet eller arbeid i forhold til kompetanse. Her betød en adelig tittel mer enn utdanning for å få arbeide ved «operationssalen». Utdannede danske og norske sykepleierne derimot ble benyttet som assistenter ved sykesalene, og måtte underskrive på at de ikke skulle røre soldatenes forbindninger. «Vort ophold i Lemberg var kort og stormende; vi har sagt de høie herrer vor mening om hele ordningen» (14;132) Etter kontakt med Agnes Meyer ønskes de straks velkommen til et sykehus i Wien.

I løpet av krigen kom det flere oppfordringer til NSF fra Agnes Karll og Agnes Meyer om å få norske sykepleiere til Østfronten, men ingen meldte seg (15,16). De fem som reiste var der fra tre måneder til fire år. Det lengste opphold hadde Sigrid Moe. Hun døde i Tyskland i desember 1918.

Dänische und norwegische Krankenpflegerinnen auf den deutschen Kriegsschauplätzen.

Unter der Leitung der Vorsitzenden der deutschen Berufsorganisation der Krankenpflegerinnen Deutschlands, Schwester Agnes Karll (in der Mitte des Bildes), begeben sich acht Schwestern des dänischen und fünf des norwegischen Krankenpflegerbundes auf die deutschen Kriegsschauplätze. Auf dem Bilde sehen die Däninnen links, die Norwegerinnen rechts.

Foto: Berl. Ill.-Anz.

Bildet er utlånt av Dansk Sygeplejehistorisk Museum. I midten Agnes Karll, stifter av tysk fagorganisasjon for sykepleiere, med åtte danske og fem norske sykepleiere som arbeidet sammen ved Østfronten.

«I næsten fire aar holdt hun ut det anstrengende arbeide og de vekslende forhold som feltlivet fører med sig», står det i minneordet (17;1–2).

I London

Sommeren 1915 fikk NSF en henvendelse om å sende norske sykepleiere til London. Forespørselen kom via norske helsemyndigheter, det vil si Medicinaldirektoratet (18) som tilhørte «Departementet for Sociale saker, Handel, Industri og Fiskere». Det var nordmenn i London som hadde fått helsemyndighetene til å sende denne forespørselen. Reisen, oppholdet og sykepleiernes lønn skulle de fastboende i London betale (18). Mellom august og november reiste 19 sykepleiere, som snakket engelsk og var godkjent av NSF,

til London. Selv om kollegaene på Østfronten var nærmere kampfhandling, krevdes det også mot av dem som reiste til London. Reisen dit med båt var farefull på grunn av ubåter og miner.

I London ble de norske sykepleierne fordelt på tre militærsykehus. Ett av dem var i ferd med å omgjøres, fra fattighus til sykehus for soldater, da sykepleierne ankom. En utfordring de tydeligvis tok med entusiasme, og bidro dermed til at stedet raskt kunne ta imot de første soldatene (19). For øvrig forteller de norske om hvor godt de ble mottatt, men også om praktiske problemer i hverdagen på grunn av rasjonering av mat og andre nødvendigheter (19–21). En av dem savnet også den grundige rengjøring av sykesalene som hun var vant til (21).

Pasientene hadde alvorlige infeksjonssykdommer eller kompliserte sår etter amputasjoner ved fronten. Andre soldater hadde alvorlige lungeskader eller «Shell Shock» (22). Den tilstanden gjorde inntrykk på en norsk sykepleier: «En ung gutt hadde faat et saa voldsomt nerveschock at han mistet evnen til at tale, ikke kunde gaa, i den tilstand laa han i flere uker» (19;117).

Det hendte pasienter kom nesten direkte med skip til London fra en av frontene: «Vi hadde det livlig, naar der kom konvoi; 15–20, ja optil 30 baarer kunde komme strømmende ind paa en stue paa en gang!» (21; 96). «Jeg husker særlig en ung gutt (med tyfus). Han kom fra Dardanelene. Paa skibet hadde han ikke faat den nødvendige pleie, han

var besat med lus og hadde saar over hele kroppen. Saa daarlig var han, at det faldt ham vanskelig at snakke» (20;59). I tillegg til å gi soldatene en ren seng og mat var utfordringen å få stelt dem: «... hvilket ofte var et taalmodighetsarbeide! Da var det at holde paa til langt paa nat; men ... patienterne var fornøiet, naar de laa i sine senger, varme og mette og med saarene stelt!» (21;97). Gjennom pasientenes opplevelser erfarte norske sykepleiere i London også krigens brutalitet.

At ekstreme situasjoner kan ha sine lyspunkt fortelles det også om fra London: «Han (soldaten) laa der døs og slapp og var halvt ifra sig. Fra næse og mund randt der stadig blod – han luktet forfærdelig». En av de norske sykepleierne oppdaget at det alle trodde var en koagel i nesen ved nærmere etter-syn var en igle, som hun fjernet. «Alle doktorene og søstrene kom inn for at see paa den, og om iglen er videre å fortelle at den ble sendt til det britiske museum» (20;59). Pasienten bedret seg raskt etter behandlingen og kunne utskrives fra sykehuset. Sannsynligvis ble han sendt tilbake til fronten med stor risiko for å skades på nytt. Det hadde hans medpasient erfart: «Her var en liten underlig fyr som hadde vært i krigen tre ganger, trods alt en spill levende fyr. Han var skuespiller av profession og fuld av de snurrigste indfald. Tilbake til scenen kom han nok aldri mere – om denne aldrig saa meget var hans liv. Brystet var spolert, takket være de giftige gasarter, og næsen var væk. Men hans humør hadde tyskerne ikke magtet at knække, – tilsyneladende ialfald» (20;59).

Sykepleierne forteller om hvor fornøyde de er med ledelsen og turnusplanene ved sykehusene i London. Ingen hadde nattevakt før de hadde arbeidet ved avdelingen i

flere uker og kjente både rutinene og pasientene godt. Arbeidspresset var stort. Ved siden av sårstell og andre krevende prosedyrer, hadde de ansvaret for avdelingens daglige drift, arbeidet på kjøkkenet og veiledning av elever. Elevene var for øvrig den eneste hjelp til arbeidet som sykepleierne hadde ved siden av noen rengjøringshjelpere. Det som lettet arbeidssituasjonen var den hjelpsomhet og omsorg oppgående soldater viste dem som var sykere: «Kunde de ikke barbere sig, ... fikk de hjelp av sine kammerater ... Kammeratene var meget velvillige, og det var kun, hvor det var absolut nødvendig, at en søster fik lov at hjælpe» (21; 95). Soldatene tilbød seg også alltid gjerne å hjelpe til med praktiske oppgaver for å lette sykepleiernes arbeidssituasjon. De norske sykepleierne arbeidet i London fra tre måneder til tre år, alle reiste tilbake etter fullført oppdrag.

Betydning for NSF

1. *Det var verdifullt å kunne bidra med faglig hjelp under en krigstilstand.* Dette var en holdning NSF hadde fra starten av. I *Sykepleiens* andre nummer i stiftelsesåret 1912, opplyses at tre stiftende medlemmer var reist til Beograd og ett til Istanbul for å hjelpe til med pleie av sårete soldater. Disse to land var i krig under første Balkankrig høsten 1912/våren 1913. Norske sykepleiere bidro dermed med hjelp på begge sider av konflikten «En varm søsterlig hilsen sender vi dem», sto det i *Sykepleien*, høyst sannsynlig skrevet av Larsson selv (23). Sykepleiernes brev og opplevelser fra oppdraget ble publisert og rost i tidsskriftet (24,25).

Det synes å være i denne tradisjonen; å hjelpe kollegaer med å pleie sårete uansett side i en konflikt, at medlemmer ble oppfordret til innsats i 1915. Det er ikke noe som dokumenterer at NSF gjorde

dette for å forholde seg nøytral til krigen og at det var grunnen til at begge parter fikk hjelp. NSF ønsket tydelig å bidra med hjelp til dem som ba om det. Kildene gir ikke svar på hvorfor det kun var fem som reiste til Østfronten, mens 19 reiste til London. Det kan ha skremt noen fra å melde seg til tjeneste ved Østfronten fordi de da kom nærmere krigshandlingene enn i London. En annen årsak kan ha vært kravet til gode språkkunnskaper, muligens snakket færre norske sykepleiere tysk enn engelsk.

2. *«Det er av stor betydning at vore sykepleiersker benytter sig av de utmerkede anledninger til at studere krigssykepleie».* Slik sto det i oppfordringen om å melde seg til tjeneste (18). De som reiste ut ville få en erfaring som var nyttig også for ettertiden. Sårbehandling er et godt eksempel på at Larsson fikk rett. Både sykepleierne på Østfronten og i London framhevet at de lærte nye prosedyrer for sårstell og at de fikk stor øvelse i prosedyren. Nyere forskning framhever nettopp at sårbehandling gjennomgikk store forbedringer under denne krigen, ikke minst fordi oppgaven ble delegert til faglærte sykepleiere (7). Et annet uttrykk for at NSF oppfattet erfaring fra «krigssykepleie» som viktig, er artikler i *Sykepleien* om temaet, for eksempel om behandling av «Forfrysninger blant soldatene» (26) og om forholdsregler ved «Krigstyfus» (27).

3. *Deltakelse under krigstilstanden synliggjorde NSF som et ansvarlig fagforbund.* Den første henvendelsen om hjelp kom via Agnes Karll, lederen av det eldste tyske sykepleierforbund. Henvendelse om sykepleiere til England kom gjennom et offisielt organ for helsevesenet i Norge – Medicinaldirektoratet. Begge forespørsler viser at NSF nå, bare to år etter

Norske NSF-sykepleiere som dro til London og arbeidet med sårede ved Tooting Military Hospital i London under første verdenskrig. Fra venstre: Ragnhild Klafstad, Marie Olsen, Anna Jahr, Anna Totland, Bertha Hegge, Maren Marthinsen.

stiftelsen, ble oppfattet som en seriøs organisasjon både nasjonalt og internasjonalt. At fagforbundet imøtekom henvendelsene bekreftet dette ytterligere.

4. *Medlemmenes bidrag markedsførte NSF overfor den internasjonale sykepleierorganisasjonen.* Gjennom medlemmenes hjelp til kollegaer på begge sider av konflikten styrket NSF forbindelsen med «International Council of Nurses» (ICN). Under oppholdet i London fikk en av de norske sykepleierne møte Ethel Bedford Fenwick (1857–1947) (19). Hun var sentral i stiftelsen av ICN og var organisasjonens første leder. Fra besøket forteller den norske sykepleieren at Bedford Fenwick var kjent med: «at vi her hjemme hadde dannet Norsk Sykepleierskeforbund og beundret vårt

emblem». Og at hun ville skrive om de norske søstrenes innsats i London i «The British Journal of Nursing» (19;118). Det ble riktig nok ikke noe langt innlegg, men det som sto var anerkjennende: «The Norwegian nurses have always shown themselves very sympathetic with their colleagues in this country. They are very well educated, reliable women» (28;417).

De som reiste til Østfronten, hadde jevnlig kontakt med Agnes Karll. Hun hadde ledet ICN fra 1909 til 1912. Altså var to innflytelsesrike kvinner innenfor organisasjonen godt orientert om NSF's velvilje og bidrag. Via sykepleierne som reiste ut bygget Bergljot Larsson og NSF opp allianser som kunne bli nyttige for NSF's sterke ønske om et framtidig medlemskap i ICN.

5. *Forespørselen var et bevis på berettigelsen av forbundets holdning – sykepleie skulle utøves av dem som hadde utdanning i faget.* Omtrent samtidig med henvendelsene om hjelp fra NSF's medlemmer til pleie av soldater, ble organisasjonens arbeid for en formalisert treårig sykepleierutdanningen løftet fram i det offentlige rom. Foranledningen var forslaget om å arrangere to-til-tremåneders kurs i sykepleie. En av initiativtakerne til kursene var den innflytelsesrike sjefen for Forsvarets sanitet, lege og oberst Hans Daae. Han hevdet tiltaket var viktig i tilfelle Norge også kom med i krigen (29). Selv ikke et så godt argument rokket ved NSF's standpunkt i den saken. «Samarittkursene» ble heftig debattert høsten 1914 og våren 1915. Saken endte

med et kompromiss om at kursene ikke ga kompetanse for å arbeide på sykehus (30,31). Diskusjonen skulle vise seg å bli en opptakt til kampen som NSF førte frem til 1948 for «3-årig enhetlig sykepleierske utdanning». At de som ba om hjelp fra Norge kun ba om fagutdannede sykepleiere, som var godkjente av NSF, ble oppfattet som en bekreftelse på berettigelsen av organisasjonens synspunkt i denne saken.

KONKLUSJON

Hva erfarte de norske sykepleierne under opphold på Østfronten og i London? Både på Østfronten og i London fikk de norske sykepleiere utfordrende oppgaver. Det de forteller gjennom brevene og erindringerne handler i stor grad om de samme tingene. På begge steder møtte de utfordringene med å pleie soldater med alvorlige infeksjoner,

før antibiotika var oppdaget. De erfarte alle å mestre situasjonen når et stort antall alvorlig syke soldater ankom på samme tid. Fra Østfronten fortelles det også om pleien av krigsfanger, det nevner ingen av dem som var i London. Sykepleierne erfarte også betydningen av god administrasjon, eller mangel på sådan, under ekstreme tilstander. Noe de selv ikke nevner, er betydningen av den faglige kompetansen de hadde med seg. Den kommer indirekte fram, for eksempel ved at sykepleierne ikke trodde på den munterhet og det gode humør soldaten som var skuespiller ga uttrykk for.

Medlemmenes innsats markerte NSF som en betydningsfull organisasjon både nasjonalt og internasjonalt. Organisasjonen viste seg villig til å hjelpe internasjonalt og fikk gjennom det støtte for saker de arbeidet for nasjonalt.

Norsk sykepleie hadde på 1800-tallet vært sterkt påvirket av utviklingen i Tyskland (32). Om de erfaringer norske sykepleiere gjorde under første verdenskrig bidro til den sterke orientering mot Engelsk og Amerikansk sykepleie på 1900-tallet, kan være et interessant spørsmål å løfte fram i videre forskning.

24 norske sykepleieres innsats virker ikke stor i forhold til alle de syke og skadete soldater første verdenskrig førte til. I forhold til medlemsantallet i NSF, som i 1915 var 437, var bidraget allikevel ikke lite (33). Om prosentvis like mange av organisasjonenes medlemmer høsten 2014 hadde deltatt i hjelpearbeid ved en internasjonal katastrofe, ville 5655 norske sykepleiere reist ut (34). Derfor er denne delen av sykepleiers historie i Norge verdt å løfte fram.

REFERANSER

1. Melby K. Kall og Kamp Norsk: Sykepleierforbunds historie. Norsk Sykepleierforbund og J. W. Cappelens forlag, Oslo. 1990.
2. Moseng OG. Norsk Sykepleierforbund gjennom 100 år, B1: Framvekst og profesjonalisering (1912–2012). Akribe, Oslo. 2012.
3. Brandal N, Brazier E, Teige O. De ukjente krigerne nordmenn i første verdenskrig. Humaniora forlag, Oslo. 2014.
4. NATO Review/online. Was World War 1 good for medicine? Tilgjengelig fra: <http://www.nato.int/docu/review/2014/war-medicine/teaser-ww1/index.htm> [Nedlastet 3.1.2015]
5. Babington A. Shell-Shock A history of the Changing Attitudes to War Neurosis. Leo Cooper, London. 1997.
6. Salm-Reifferscheidt F. Frauen in der Kriegskrankenpflege im Ersten Weltkrieg am Beispiel der Rotkreuzschwester Marianne Jarka. [Diplomarbeit]. Universität, Wien, Wien. 2010. Tilgjengelig fra: http://othes.univie.ac.at/8208/1/2010-01-13_0104971.pdf [Nedlastet 3.1.2015]
7. Hallet CE. Containing Trauma, Nursing work in the First World War. Manchester University Press, Manchester. 2009.
8. Hallet CE. Veiled Warriors Allied Nursing of the First World War. Oxford University Press, Oxford. 2014.
9. Stölzle A. Die Freiwillige Krankenpflege im ersten Weltkrieg. Die Arbeit der Schwestern und Pfleger in den Kriegslazaretten der Etappen. Medizinhist J 2012;47:176–220.
10. Norsk Sykepleierskeforbund. Forhandlingsprotokoll 1912–1924. 23 juli 1915, RA, PA1270: Aca.0001
11. Karll A. Norske sykepleiere til Østerrike? Sykepleien 1914;2:125–7.
12. Søster Sigrid. Kjære Søstre! Sykepleien 1915;3:69–70.
13. Celius S. 17de mai i Bielitz. Sykepleien 1915;3:57–9.
14. Søster Sigrid. Brev fra søster Sigrid Moe til N.S.F's landsmøte. 1915;11:131–2.
15. Uten forfatter. Vore søstre i Østerrike. Sykepleien 1915;3:25.
16. Uten forfatter. Vore søstre i Østerrike. Sykepleien 1915;4:37
17. Uten forfatter. Søster Sigrid Moe. Sykepleie n 1919;1–2:1–2.
18. Uten forfatter. Sykepleiersker til London og Wien. Sykepleien 1915;3:81.
19. Larsen H. Fra Richmond Military Hospital. Sykepleien 1916; 4:115–19
20. Torland A. Mellom syke og saarede ved et engelsk militærhospital. Sykepleien 1916; 4:58–60.
21. Grimstvedt H. Fra mit opphold ved militærhospital i London. Sykepleien 1918; 6:94–8.
22. Howarth P. The treatment of shell-shock. Psychiatr Bull 2000 24: 225–27. Tilgjengelig fra: <http://pb.rcpsych.org/content/24/6/225.full> [Nedlastet 3.1.2015]
23. Uten forfatter. Vore søstre paa krigsskueplassen. Sykepleien 1912;2:9.
24. Joys M. Fra det tyrkiske hospital Güllhane, Konstantinopel. Sykepleien 1913;3:20–4,31–2.
25. Johnsen K. Fra Krigen. Sykepleien 1913;3:38–41.
26. Parkinson P. Forfrysninger. Sykepleien 1915; 3:26–8.
27. Boral H. Krigstufus. Sykepleien 1915; 3:63–8 og 73–81.
28. Uten forfatter. Norwegian nurses. Br J Nurs 1915; LV: 417.
29. Daae H. Samarittkurser. 1914;9:81–2.
30. Daae H. Samarittkurser – kurser i hjemmets sykepleie. 1915;3:2–4.
31. Larsson B. Samarittkurser. Sykepleien 1915;3:4.
32. Mathisen J. Sykepleiehistorie ideer – mennesker – muligheter. Gyldendal Akademisk, Oslo. 2006.
33. Uten forfatter. Medlemsfortegnelse. Sykepleien 1915; 10:107–12.
34. Tallene er beregnet ut fra opplysning fra Avdelingen for medlemstjenester i Norsk Sykepleierforbund oktober 2014.